

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ ТА КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Онищак Н.М.

В даній статті описуються теоретичні підходи до формування кредитної політики та кредитного портфеля в умовах загострення фінансово-економічної кризи і недостатності джерел кредитних ресурсів. Існуючі банківські ресурси у цих умовах негативно впливають на економічний розвиток господарюючих суб'єктів. На основі вивчення сучасних наукових джерел в статті відображені основні підходи до коригування кредитної політики та пошуку надійних джерел створення повноцінного кредитного портфеля.

Кількість бібліографічних посилань – 6, мова – українська.

Ключові слова: кредитна політика, кредитний портфель, комерційні банки, ризик, дохідність, кредит.

ВСТУП

У сучасному економічному житті країни спостерігається стійка тенденція зростання ролі комерційних банків. Діяльність їхня багатогранна, вона, по суті, охоплює всі сфери життя суспільства. Їй належить провідне місце в загальному механізмі організації та регулювання господарського життя суспільства і від ефективності її функціонування залежить успіх соціально-економічних перетворень в Україні.

Банківська система – це одна з найважливіших та невід'ємних структур ринкової економіки. Історично розвиток банків та товарного виробництва, обігу йшли поруч і тісно переплітались. Банки при цьому формувались як фінансові посередники, що залучають капітали, заощадження населення та інші грошові засоби, котрі вивільнюються у ході господарської діяльності, і надають їх у тимчасове користування іншим агентам, що потребують додаткового ресурсного капіталу.

У сьогоденних умовах функціонування ринкової економіки України з-поміж усіх традиційних видів діяльності комерційних банків кредитування завжди було і залишається основним джерелом їхнього прибутку. Від того, наскільки добре банки реалізують свої кредитні функції, багато в чому залежить економічний стан регіонів, що ними обслуговуються. Банківські кредити сприяють появі нових підприємств, збільшенню кількості робочих місць, будівництву об'єктів соціального та культурного призначення, а також забезпечують економічну стабільність. Кредити становлять близько 50% всіх активів банку і забезпечують 2/3 усіх доходів. Вони є найбільш прибутковою, але й найбільш ризиковою частиною банківських активів. Ефективне кредитування на сьогоднішній день – це

одне з найважливіших і найактуальніших завдань банківської системи України.

Ринкова трансформація національної економіки відкрила новий етап у розвитку кредитної справи. У зв'язку з цим гостро стала проблема наукового осмислення нових явищ у сфері кредитування, розуміння їхнього змісту, природи сутності, розробки ефективних схем і технології кредитного процесу та їх використання на практиці. Правильна організація банківського кредитування, розробка ефективної та гнучкої системи управління кредитними операціями, належне забезпечення його оперативною та достовірною обліковою інформацією виступають основою фінансової стабільності й ринкової стійкості комерційних банків. В сучасних умовах світової економічної та фінансової кризи суттєво погіршилось створення повноцінного кредитного портфеля.

В цих умовах та з метою забезпечення організації ефективної кредитної діяльності комерційні банки розробляють власну внутрішню кредитну політику та впроваджують практичні механізми її реалізації. Саме тому однією з найважливіших задач управління кредитною діяльністю є формування та аналіз кредитного портфеля комерційного банку.

Розробка довгострокових прогнозів пріоритетних напрямків розвитку, стратегічне управління та розробка кредитної політики з врахуванням впливу на неї світової економічної та фінансової кризи дасть змогу комерційним банкам забезпечити ефективне наповнення кредитного портфеля та використання кредитних ресурсів, оптимізувати їх структуру, ефективно організувати весь кредитний процес. Розробка кредитної політики особливо важлива в умовах адаптування банків до складних і постійно змінних умов ринкового реформування економіки та особливостей поведінки світової економічної та фінансової кризи. Таким чином, роль кредитної політики у забезпеченні

ефективної діяльності й високих темпів розвитку комерційних банків визначає актуальність даного дослідження.

Метою написання статті є розробка організаційно-економічних, методологічних основ та практичних рекомендацій з вивчення проблем щодо функціонування кредитної політики та формування кредитного портфеля в сучасних умовах поглиблення світової економічної та фінансової кризи, що сприятиме підвищенню ефективності та прибутковості кредитних операцій.

Об'єктом дослідження є діяльність комерційних банків пов'язана із здійсненням кредитних операцій та формування їх кредитного портфеля.

Предмет дослідження є кредитні відносини, які виникають між комерційними банками та позичальниками в процесі руху кредитних ресурсів.

Вивченню питань формування та реалізації кредитної політики комерційних банків присвячено чимало праць багатьох вітчизняних економістів, до яких належать І. С. Гуцал, О. В. Дзюблук, М. І. Савлук, А. М. Мороз, В.Т.Сусіденко, О.В.Васюренко, О.А.Кириченко, О. Заруба, І.О. Лютий, В.В.Вітлінський, а також зарубіжних А. І. Ольшаний, Г. С. Панова, О. Лаврушин, Е. Рід, Е.Гілл, Р. Сміт, П. Роуз, та ін. У наукових працях названих науковців досліджуються проблеми формування кредитної політики та кредитного портфеля без врахування сучасних реалій поглиблення світової економічної та фінансової кризи, на що нами зроблено акцент у даній статті.

1 ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМЕРЦІЙНИМ БАНКОМ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ

Особливою роллю банківських операцій є надання кредитів, і робота банкірів зводиться до того, щоб вирішити, кому можна довірити гроші вкладників і на які цілі. Дана функція банків представляє собою край важливий і надзвичайно чутливий процес. Банк повинен визначити, які кредити він буде надавати, скільки кредитів кожного типу він буде надавати, кому він буде надавати кредити і за яких обставин ці кредити будуть надаватися. При наданні будь-якої позики перед банком стає проблема невизначеності того, чи буде її повернуто вчасно, і більше того, чи буде її повернуто взагалі. Звідси випливає, що серед основних завдань банку при наданні позики є перетворення невизначеності в ризик і його детальний аналіз.

Одним з найважливіших інструментів запобігання ризикам є кредитна політика банку. Кредитна політика банку – це стратегія і тактика банку щодо залучення коштів і спрямування їх на кредитування своїх клієнтів [4, С.35].

Досліджуючи кредитні взаємовідносини між підприємствами і банками, необхідно науково обґрунтувати функціонування кредитної політики, цілі та напрями її розвитку, її вплив на економічний розвиток держави.

Хоча кредитну політику на даному етапі розвитку банківської системи доцільно вважати сформованою, але кожен її етап в умовах поглиблення світової економічної та фінансової кризи набуває своїх специфічних рис, які залежать від функціонування всіх його елементів, їх взаємозв'язку і взаємообумовленості.

Однак недосконалість методів та форм мобілізації ресурсів для активних операцій, діючої системи кредитування, методів оцінки та запобігання кредитних ризиків, управління кредитними портфелями, поглиблення світової економічної та фінансової кризи, регулювання кредитного механізму взагалі затрудняють процес формування повноцінних ринкових відносин.

Всі важливі рішення в банках потребують, щоби метою його політики було підтримання оптимальних співвідношень між кредитами, депозитами та іншими зобов'язаннями і власним капіталом. Тому, правильна кредитна політика здатна підвищити якість кредитів, і, звісно, фінансовий стан банку. Все вищезазначене підкреслює необхідність кредитної політики в роботі банків, і в значній мірі при переході до ринкових умов, коли банки націлені на першокласних та багатих клієнтів, які ні кількістю ні якістю не можуть забезпечити всю банківську індустрію.

Стратегія кредитної політики повинна включати в себе пріоритети, принципи і цілі конкретного банку на кредитному ринку. Вона визначається, перш за все, вибором клієнтів, по-друге, нормами і правилами, які регламентують практичну діяльність банківського персоналу і, по-третє, компетентністю керівництва банку і рівнем кваліфікації персоналу, який займається питанням кредитування. Тактика кредитної політики охоплює конкретні інструментарії, які використовуються окремим банком для реалізації його стратегічних цілей при здійсненні кредитних операцій, напрямки їх вдосконалення, порядок організації кредитного процесу. Таким чином, кредитна політика створює необхідні загальні передумови ефективної роботи персоналу кредитного підрозділу банку, зменшує імовірність помилок й прийняття нерациональних рішень.

Основним елементом кредитної політики в області стратегії є правильна постановка її цілей. Цілі кредитної політики банку визначаються виходячи із стратегічних цілей банку.

Так, Г. С. Панова зазначає, що "Проведення кредитної і депозитної політики має одну мету - максимізацію доходів банку при підтриманні його надійності та стабільності. Точкою рівноваги при цьому є ліквідність банку" [3, С.14]. З точки зору О. В. Дзюблук, "основними фундаментальними цілями кредитної політики комерційного банку є забезпечення, з одного боку, умов для задоволення потреб клієнтів в отриманні коштів у тимчасове користування відповідно до різних видів кредитних послуг, котрі пропонуються на ринку, а з другого - отримання прибутку, що є метою функціонування банку як комерційного підприємства в умовах

ринкової економіки, однак при забезпеченні належного рівня ліквідності та мінімізації ризиків за здійснюваними операціями" [1, С.338]. В.Т. Сусіденко виокремлює систему стратегічних цілей кредитної політики комерційного банку [5, С.228]. Таким чином, розглядаючи сучасні підходи до формування основних цілей кредитної політики комерційних банків в сучасних умовах поглиблення світової економічної та фінансової кризи, слід зазначити, що головною з них значна кількість авторів вважає максимізацію доходів від кредитної діяльності. Криза, спричинила припинення кредитування суб'єктів господарювання та фізичних осіб і внесла значні корективи щодо корегування кредитної політики у напрямку пошуку кредитних ресурсів для наповнення кредитного портфеля.

Система основних цілей кредитної політики комерційного банку в сучасних умовах поглиблення світової економічної та фінансової кризи повинна включати:

забезпечення максимального рівня доходності "кредитного портфеля" та акціонерного капіталу комерційного банку при мінімальному рівні ризику;
 підтримання оптимального співвідношення між кредитами, депозитами та іншими зобов'язаннями і власним капіталом банку;
 забезпечення фінансової стійкості комерційного банку у процесі здійснення кредитної діяльності;
 забезпечення зваженого та оптимального використання кредитних ресурсів;
 досягнення оптимального балансу між зростанням обсягу "кредитного портфеля" і темпами поліпшення його якості;
 розширення клієнтської бази шляхом надання кредитних послуг високої якості;
 збереження високого рівня довіри юридичних і фізичних осіб до комерційного банку шляхом своєчасного та повного виконання своїх зобов'язань перед вкладниками та акціонерами.

Формування цілей здійснюється як на довгострокову перспективу розвитку, так і на поточний рік. Враховуючи поглиблення світової економічної та фінансової кризи, економічну та політичну нестабільність в країні, українські комерційні банки переважно визначають кредитну політику та її цілі на квартал, поточний рік, рідше на дворічний або трирічний період.

Розробка кредитної політики для кожного окремого комерційного банку означає врахування ряду факторів, які впливають на пріоритетність та її напрями з точки зору галузевої направленості, типу клієнтів, видів кредиту, організації процесу кредитування. Фактори, які впливають і визначають кредитну політику, можна поділити на два типи: зовнішні та внутрішні. Якщо внутрішні фактори пов'язані із конкурентоспроможністю установи банку і, зокрема, фінансовою стійкістю та надійністю банку, то зовнішні фактори пов'язані з поглибленням світової економічної та фінансової кризи, політичною та економічною ситуацією в країні, законодавчою

базою, рівнем розвитку банківської інфраструктури, а також міжбанківською конкуренцією.

Кожний окремих комерційний банк, розробляючи стратегію кредитної політики, проводить сегментацію кредитного ринку з точки зору його кредитного обслуговування, враховуючи при цьому рівень регіонального розвитку, макроекономічну ситуацію, рівень кон'юнктури ринку тощо. В основі розробки стратегії лежать його внутрішні можливості, які визначаються конкурентоспроможністю, ліквідністю, фінансовою стабільністю та надійністю банківської установи на грошово-кредитному ринку. Причому реалізація можливостей банку щодо стратегії кредитної політики передбачає саме досягнення її кінцевої цілі - забезпечення стійкого фінансового стану на конкретному сегменті даного ринку.

2 ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМЕРЦІЙНИМ БАНКОМ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ

Комерційні банки - основна складова кредитної системи держави. В сучасних умовах поглиблення світової економічної та фінансової кризи збільшується потреба в ефективних та стабільних банках, від яких великою мірою залежить відновлення економічного зростання. На жаль, для України, як і для інших країн в сучасних умовах поглиблення світової економічної та фінансової кризи, характерне несвоєчасне повернення банку наданих ним кредитів. Це знижує їх дохідність і є однією з причин незадоволеного попиту на кредити. Існує цілий ряд правил і рекомендацій для банків щодо того, як створити кредитний портфель, аби втрати за одними позичками компенсувалися доходами за іншими. Щоправда, більшість правил нині проблематично застосовувати на реально існуючому українському ринку в умовах поглиблення світової економічної та фінансової кризи.

Кредитний портфель є не просто пасивно сформованим набором позичок, а результатом активних, цілеспрямованих дій банку, який динамічно розвивається, суто управлінським співвідношенням між різноманітними видами кредитів. Банківський кредитний портфель слід розглядати як втілення кредитної політики банку, що в свою чергу, є невід'ємною складовою його загальної стратегії розвитку.

В економічній літературі є різні підходи до визначення суті кредитного портфеля. Найкоротше: кредитний портфель – це сукупність усіх позик, наданих банком з метою одержання прибутку [2, С.38].

Інші науковці підкреслюють, що кредитний портфель це економічно обґрунтована і структурована сукупність кредитних угод і кредитних зобов'язань, яка є результатом цілеспрямованих управлінських рішень, прийнятих відповідно до вимог кредитної політики банку та органів банківського нагляду [4, С.116].

Конкурентоспроможність кредитного портфеля визначається такими критеріями, як ризиковість, ліквідність, швидкість відновлення та ступінь оновлення.

Розмір кредитного портфеля оцінюється за балансовою вартістю всіх кредитів банку, у тому числі прострочених, пролонгованих, сумнівних. У структурі балансу банку кредитний портфель розглядається як єдине ціле та складова частина активів банку, яка має свій рівень доходності і відповідний рівень ризику.

Кредитний портфель банку є "вершиною" кредитної діяльності. Його не можна прирівнювати до простої сукупності кредитів, оскільки кредити можуть взаємодіяти, внаслідок чого кредитний портфель характеризується не тільки сукупним ризиком, але і чисто портфельним ризиком. Як підсумок саме якість всього кредитного портфеля в цілому визначає ефективність кредитної діяльності. Для того, щоб сформувати кредитний портфель банку необхідно здійснити відбір кредитів і досконало оцінити кредитоздатність позичальника.

Основними критеріями кредитного портфеля є кредитний ризик і доходність. Коефіцієнт ризику, який характеризує якість кредитного портфеля банківської установи розраховується так:

$$P = \frac{PrB}{33} \quad (1)$$

де PrB – прогнозовані витрати, що дорівнюють резерву на можливі втрати на позичках;

33 – загальна сума позичкової заборгованості.

Для оцінки ефективності (доходності) кредитних операцій (доходу, отриманого на одиницю активів, вкладених у кредити) розраховується коефіцієнт доходності:

$$DKP = \frac{OD}{СПЗ} \quad (2)$$

де OD – сума отриманих за аналізований період процентних доходів по кредитних операціях;

$СПЗ$ – середня позичкова заборгованість за цей же період.

Також розраховуються показники якості управління кредитним портфелем, ними є:

коефіцієнт якості управління (КЯУ) – дає інформацію про якість управління кредитним портфелем, виходячи з наявної бази кредитних ресурсів. Він визначається за такою формулою:

$$K\Upsilon\Upsilon = \frac{CK3}{3B - MBK} \quad (3)$$

де $CK3$ - середня кредитна заборгованість;

$3B$ – зобов'язання банку;

MBK – міжбанківські кредити.

коефіцієнт "перевантаження" кредитного портфеля банку:

$$KPKP = \frac{CK3}{A} \quad (4)$$

де A – активи банку.

Формуючи кредитний портфель, керуються правилом: видавати кредити, які приносять максимальні доходи за інших однакових умов. Дохідність кредитної операції визначається рівнем відсоткової ставки за певним кредитом, тривалістю періоду надання кредиту та прийнятою системою нарахування відсоткових платежів.

Кредитні операції є величезним джерелом доходів банку і разом з тим величезною статтею активів. Як такий кредитний портфель представляє собою найбільше джерело ризиків, які впливають на надійність та безпеку банку. Ефективне управління кредитним портфелем дає змогу мінімізувати ризики і відповідно збільшити прибутковість позичкових операцій.

Розумне управління кредитним портфелем встановлює параметри кредитного портфеля, визначаючи при цьому, яка доля ресурсів банку може бути використана для видачі позики, які типи кредитів можуть видаватися, яку частину кредитного портфеля можуть складати позики даного типу, яка допустима концентрація кредитів окремим боржникам і галузям.

Якість управління кредитним портфелем прямо пов'язана з прибутковістю банку, а також забезпечення високого рівня надійності і мінімізації ризику банківських операцій, що можливе за умови дотримання банками належного рівня своєї ліквідності. Основним принципом підтримання ліквідності банку є відповідність активів до термінів очікуваного виникнення потреби в коштах для погашення зобов'язань перед кредиторами і вкладниками.

Отже, поки що вітчизняна кредитно-банківська система не виконує ролі прискорювача розвитку національної економіки. Недостатніми є власні кошти банків, а отже, й обсяги кредитування народного господарства. Негативний вплив на кредитну сферу здійснюють поглиблення світової економічної та фінансової кризи, платіжна криза, дефіцит бюджету, різке зниження конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. По суті, відсутня практика надання кредитів під виробничі програми довгострокового характеру. Банки майже не залучають ресурсів на довгостроковій основі. Для поліпшення стану справ у сфері кредитування необхідне досягнення в Україні фінансової і мікроекономічної стабільності, проведення раціональної промислової і податкової політики, що дозволило б банкам здійснювати виробничі інвестиції, а позичальникам - відновити свою конкурентоспроможність. Кредит має створювати сприятливі умови для розвитку всіх сфер і галузей національної економіки України. Він є важливим джерелом капітальних вкладень, тому традиційно виділяється його вагомий роль у реструктуризації економіки та інвестиційній діяльності.

ВИСНОВКИ

На сьогоднішньому етапі одну з найважливіших ролей у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці відіграє банківський кредит як головне джерело забезпечення грошовими ресурсами поточної господарської діяльності підприємств незалежно від форми власності та сфери господарювання. Незважаючи на те, що поглиблення світової економічної та фінансової кризи, відповідно і кризові явища в економічній системі України, практично підірвали фінансову стійкість більшості вітчизняних підприємств, внаслідок чого різко скоротилась кількість надійних фірм-позичальників (на фоні падіння прибутковості банківських операцій), кредитні операції залишаються головним видом активних операцій комерційних банків, в який вкладається переважна більшість залучених банками ресурсів.

Визначено, що на сучасному етапі в теорії та практиці кредитних відносин в Україні науковий підхід до кредиту як до економічної категорії ще належно не застосовується. Нехтування об'єктивними законами кредиту, який є економічними відносинами, з приводу зворотного руху позиченої вартості, а не позиченою вартістю, тобто позичкою, призводить до негативних наслідків у реалізації зазначених відносин на практиці. Це виражається у формі численних недоліків в організації кредитування клієнтів вітчизняними банками, які пов'язані з браком знань про об'єктивні закони існування кредиту. Із цієї причини чітко не визначено принципи організації банківського кредитування та поняття кредитоспроможності. Виходячи з цього, надано тлумачення та обґрунтування основним економічним поняттям, зокрема кредиту, кредитного портфеля та принципам кредитної політики, на яких побудований процес кредитування.

Зважаючи на те, що позички є найприбутковішими активами банку і становлять основну частину їх активів, кредитна діяльність банку

потребує ретельної організації. Організацію кредитної діяльності банку визначив чітко розроблена кредитна політика. Правильна організація процесу банківського кредитування, розробка ефективної та гнучкої системи управління кредитними операціями виступають основою фінансової стабільності і ринкової стійкості комерційних банків. Визначено, що кредитна політика комерційного банку окреслює коло ключових цілей і завдань банківської діяльності, визначає конкретні прийоми, способи і методи її реалізації з метою максимізації доходності кредитних операцій та досягнення прийнятного рівня ризиків банківської діяльності у сфері кредитування.

Отже, ми можемо констатувати, що ціль діяльності банку зводиться до отримання максимального прибутку при мінімально можливому ризику. Розумне управління кредитним портфелем встановлює параметри кредитного портфеля, визначаючи при цьому, яка доля ресурсів банку може бути використана для видачі позики, які типи кредитів можуть видаватися, яку частину кредитного портфеля можуть складати позики даного типу, яка допустима концентрація кредитів окремим боржникам і галузям.

Якість управління кредитним портфелем прямо пов'язана з прибутковістю банку, а також забезпеченням високого рівня надійності і мінімізації ризику банківських операцій, що можливе за умови дотримання банками належного рівня своєї ліквідності. Основним принципом підтримання ліквідності банку є відповідність активів до термінів очікуваного виникнення потреби в коштах для погашення зобов'язань перед кредиторами вкладниками.

Подальші наші дослідження будуть направлені на поглиблення вивчення впливу поглиблення світової економічної та фінансової кризи на формування кредитної політики та кредитного портфеля, організації їх бухгалтерського обліку та фінансового аналізу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дзюблюк О.В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки: монографія – К.: "ПОЛІГРАФКНИГА", 2000. – 511 с.
2. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: Навчальний посібник. – К.: Товариство "Знання", КОО, 2000. – 215 с.
3. Панова Г.С. Кредитная политика коммерческого банка. - Москва: Изд-во МГУ, 1997. - 464 с.
4. Смовженко Т.С., Коцовська Р.Р., Крупський В.М., Хім'як В.С. Кредитування і контроль: Навч. посібник. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004. – 135 с.
5. Сусіденко В. Т. Стратегія управління кредитною діяльністю комерційних банків. – К.: КДТЕУ, 1998. – 348 с.
6. Шевченко Р.І. Кредитування і контроль: Навч.- метод. Посібник для самост. вивч.дисц. – К.:КНЕУ, 2002.